

FASTIGHETSAKTIEBOLAGET

STUREPLATÅN

1945

1985

Lekande barn/Hans Alenius

FASTIGHETSAKTIEBOLAGET STUREPLATAN 1945 - 1985

"Staden på landet - staden på modet" var en slogan som användes under 1930-talet för att locka folk att bosätta sig på Lidingö. Huruvida denna uppmaning påverkade de personer som 1946 flyttade in på den då nybyggda Stureplatån är väl osäkert, men då det i år har förflutit 40 år sedan dess kan det finnas anledning att försöka kortfattat skildra Stureplatåns tillkomst och viktigare händelser. Inte minst angeläget är det att få del av minnen från de personer som deltog i Stureplatåns tillkomst och som upplevde dess första år.

Styrelsen för Fastighetsaktiebolaget Stureplatån (här kallat Bolaget) har uppdragit åt mig att göra en sådan skildring. Underlag för detta har jag skaffat mig från dels handlingar i Lidingö Byggnadsnämnds arkiv, dels Bolagets protokoll och andra bevarade papper dels ock aktieboken.

Byggnadsnämndens handlingar berättar naturligtvis ingenting om vad som tilldrog sig runt om dess formella handläggning. De personer som deltog i denna politiska process är nu borta, varför jag efter diverse intervjuer har försökt konstruera bakgrund och händelseförlopp så nära verkligheten som vi nu kan komma.

Bolagets bevarade protokoll 1945-85 omfattar 38 st från ordinarie bolagsstämmor, 12 st från extra bolagsstämmor samt 237 st från styrelsesammanträden. Av någon anledning saknas protokollen från ordinarie bolagsstämmorna 1976 och 1977. Dessutom saknas alla styrelseprotokoll mellan 10 maj 1976 och 31 maj 1978 med undantag för ett, 24 maj 1977.

Patentverkets Bolagsbyrå har lämnat formella uppgifter från grundandet.

För att söka klarlägga tillkomsten av radhusområdet Stureplatån har jag intervjuat en del personer såsom

arkitekt Göran Sidenbladh, stadsplaneförfattare

fru E. Wadstrand, Stockholm } byggnadsfirma Palmér & Wadstrand
direktör Per Palmér, Zürich }

arkitekt Tore Ahlsén, husens arkitekt.

Av första generationen aktieägare har jag haft samtal med Hugo Brinck, Carl-Arthur Bruno, Gotte Runngren och Ingrid Kallstenius.

Nedanstående anteckningar gör inga anspråk på att vara någon fullständig skildring av Stureplatån. Det är bara en sammanställning av beslut och uppdrag som kommunala organ och andra myndigheter fattat samt de händelser som påverkat eller påverkats av aktieägarnas sätt att agera för sitt boende.

Lidingö i april 1986

Lennart Welander

Stureplatån kommer till

Lidingö var vid Stureplatåns tillkomst en villastad med bebyggelsen spridd i grupper allteftersom olika privata exploatörer hade styckat och sålt tomter på de gamla gårdarnas ägor. När Lidingö 1926 blev stad, bodde här ca 9.000 innevånare, de flesta i villor. Hyreshus, de flesta från tidigt 1900-tal, fanns egentligen bara kring uppfartsvägen från bron i Torsvik, vid Vasavägens hållplats, i Gångsätra samt i Brevik.

Utvecklingen gick långsamt under 1930-talet. Lidingö låg - med den tidens synsätt - långt ut från "stan". Man höll ännu på att bygga i Stockholms innerstad, t ex Gärdet, Fredhäll, Kungsklippan, och i Bromma fanns en växande villabebyggelse. Lidingöbron, öppnad 1925 efter tio års byggande, hade kanske inte det bästa rykte, och resan genom Värtans industrier, kolupplag och gasverk avskräckte många.

De många exploatörernas mark hade så småningom samlats inom Lidingö Tomtbolag och Fastighetsaktiebolaget Norra Lidingön, båda ägda av Svenska Handelsbanken (SHB). Banken ägde också Lidingö Trafikaktiebolag (Norra banan). Totalt behärskade SHB år 1940 mellan 800 och 900 hektar exploaterbar mark på ön.

Under andra världskriget skedde en våldsam inflyttning till Stockholm, och efterfrågan på bostäder ökade lavinartat. Nya bostadsområden kom till i rasande takt, men bostadsbristen bara ökade. Även Lidingö fick känna av efterfrågan, och byggandet av hyreshus här på ön blev en het politisk fråga.

SHB:s stora markinnehav lockade till exploatering, men man insåg inom banken att det behövdes en översiktsplan för att kunna bestämma utbyggnaden. Lidingö stad hade också en hel del väl belägen egen mark, t ex Torsviksplatån och Islingeplatån. SHB sökte kontakt med staden och man kom överens om att gemensamt låta upprätta en generalplan för hela ön.

Arbetet uppdrogs åt arkitektfirman Ancker, Gate, Lindegren vilken lierade sig med arkitekt Göran Sidenbladh. Det blev denne som i huvudsak utformade planen i samarbete med experter samt stadens politiker och tjänstemän, främst ingenjör Nils Wancke och kommunalborgmästare Erik Norman.

Dittills hade i stort sett bara villor byggts på ön. Den dominerande uppfattningen bland innevånarna var också att hyreshus ville man inte ha - då kunde man ju riskera få in en befolkningsgrupp som inte ansågs önskvärd! Nu uppstod emellertid ett så hårt tryck efter bostäder i Stockholmsområdet att hyreshusen ansågs oundvikliga även utanför Stockholms innerstad, och därmed också på det närbelägna Lidingö. Bakom generalplanearbetet låg helt visst önskan

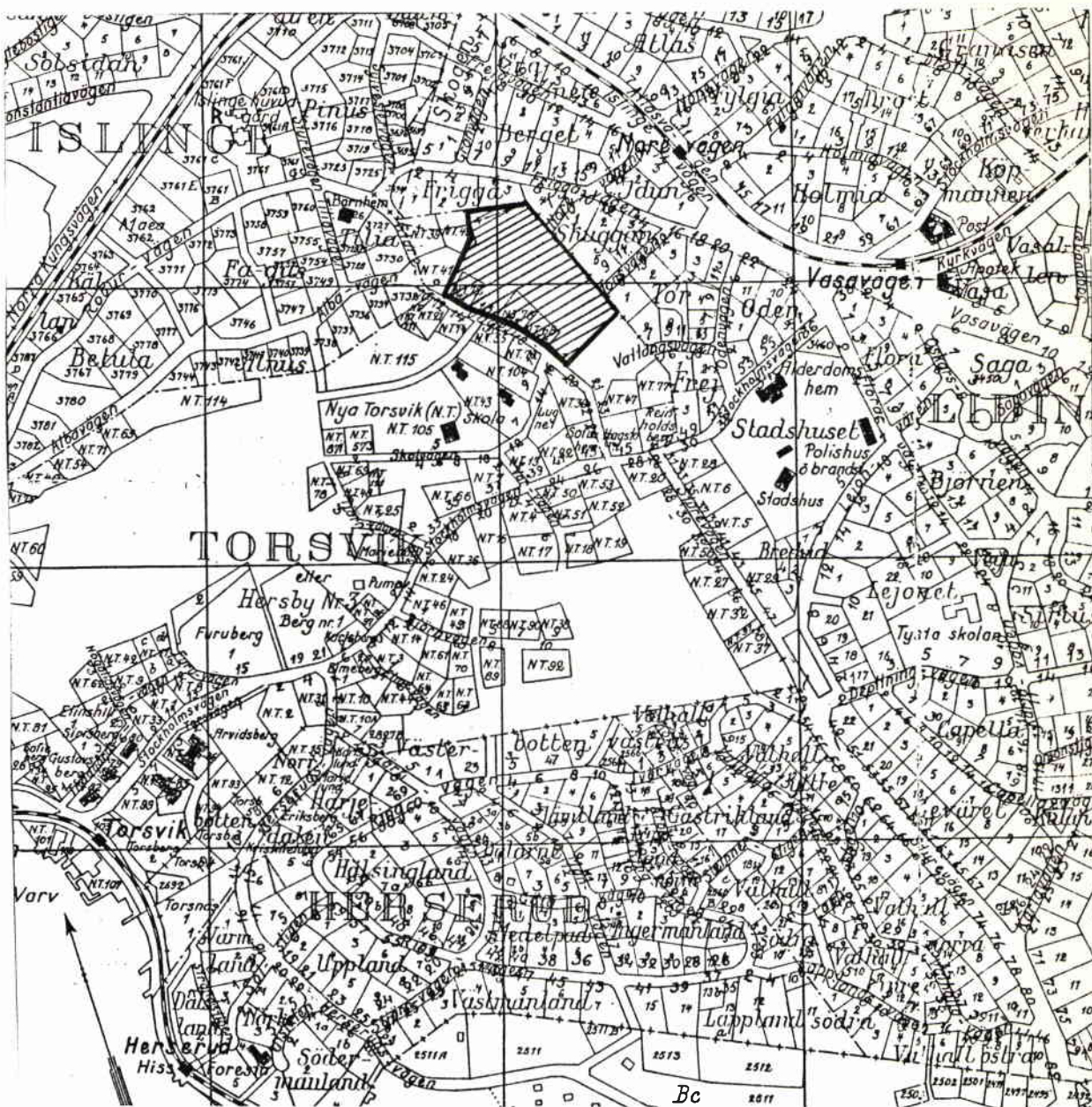

Fig 1. Del av tomtkarta 1935. Skala 1:8000.
Stureplatån markerat med snedstreckning inom grov linje

om försäljning av mark, och sådan för hyreshus gav naturligtvis det högsta kvadratmeterpriset.

Ett sätt att mildra det impopulära hyreshusets intåg på ön var att föreslå radhus. De gav ett tätare boende än villorna men stack inte upp över skogen. Sidenbladh skissade in sådana områden bl a vid Bodal, Hersby åker, delar av Boo gärde och öster om Kyrkviken. Det var dock ett osäkert grepp. Radhuset hade vid den tiden inte "slagit" här i landet och byggdes mycket sparsamt. Visserligen fanns Sveriges troligen första radhus, byggt 1908, på Lidingö i kv Canada vid Kyrkviken, och de året därpå uppförda radhusen vid Läroverket i kv Tegen, men mera hade det inte blivit.

"Dispositionsplan för Lidingö stad", som den beställda planen kallades, blev färdig 1943. Med den som underlag förhandlade Lidingö stad med SHB om köp av hela dess markinnehav. Beslutet om köpet fattades av stadsfullmäktige i september 1943 och hela affären gick för stadens del på 4,5 milj kronor. Då ingick också Norra banan. Det var en stor affär för Lidingös då ca 12.000 innevånare, men den gav staden ett fast underlag för den fortsatta bebyggelseutvecklingen.

Men Stureplatån då? Ja, den fanns inte med i ovannämnda dispositionsplan. Men planförfattaren erhöll som en följd av sitt översiktsplanearbete också uppdrag att rita några detaljstadsplaner. Bl a tillkom Torsviksplatåns hyreshusplan, vilken förverkligades 1944-47. Dessutom gjordes en översyn av den mycket gamla planen (från seklets första år) för Torsvik och del av Villastaden. Den nya planen (fig 2) antogs av stadsfullmäktige i december 1944. I den hade ett antal radhustomter lagts in på den obebyggda, skogsbevuxna platån mellan Sturevägen och de äldre villor från omkring 1910 som låg utmed Friggavägen m fl vägar (fig 1).

Radhustomterna såldes den 31 januari 1945 till byggnadsingenjörerna Erik Wadstrand och Per Palmér för 100.000 kr. Radhus var en här i landet vid den tiden mycket litet förekommande boendeform med ursprung i England. Palmér & Wadstrand ansåg att radhus var en riktig boendeform, och de hade sökt efter lämplig mark för sådana. Genom kontakter med Lidingö stad påverkades staden att medverka till en stadsplan för radhus. Stadsplanen och köpeavtalet begränsade husen till en våning jämte inredd vind. Husen fick inte göras tjockare än 8 m och fasadlängden skulle vara ca 10 m/hus.

Tomtägarna bildade byggnadsfirman Palmér & Wadstrand och vände sig till arkitektbröderna Erik och Tore Ahlsén för radhusens projektering. Ahlsénarna var just då rätt kända i fackkretsar. De hade engagerat sig mycket kraftigt med ett projekt till ett stadsdelscentrum i Arsta. Det var något helt nytt för Sverige att här tillämpa de engelska idéerna om community centre. Redan

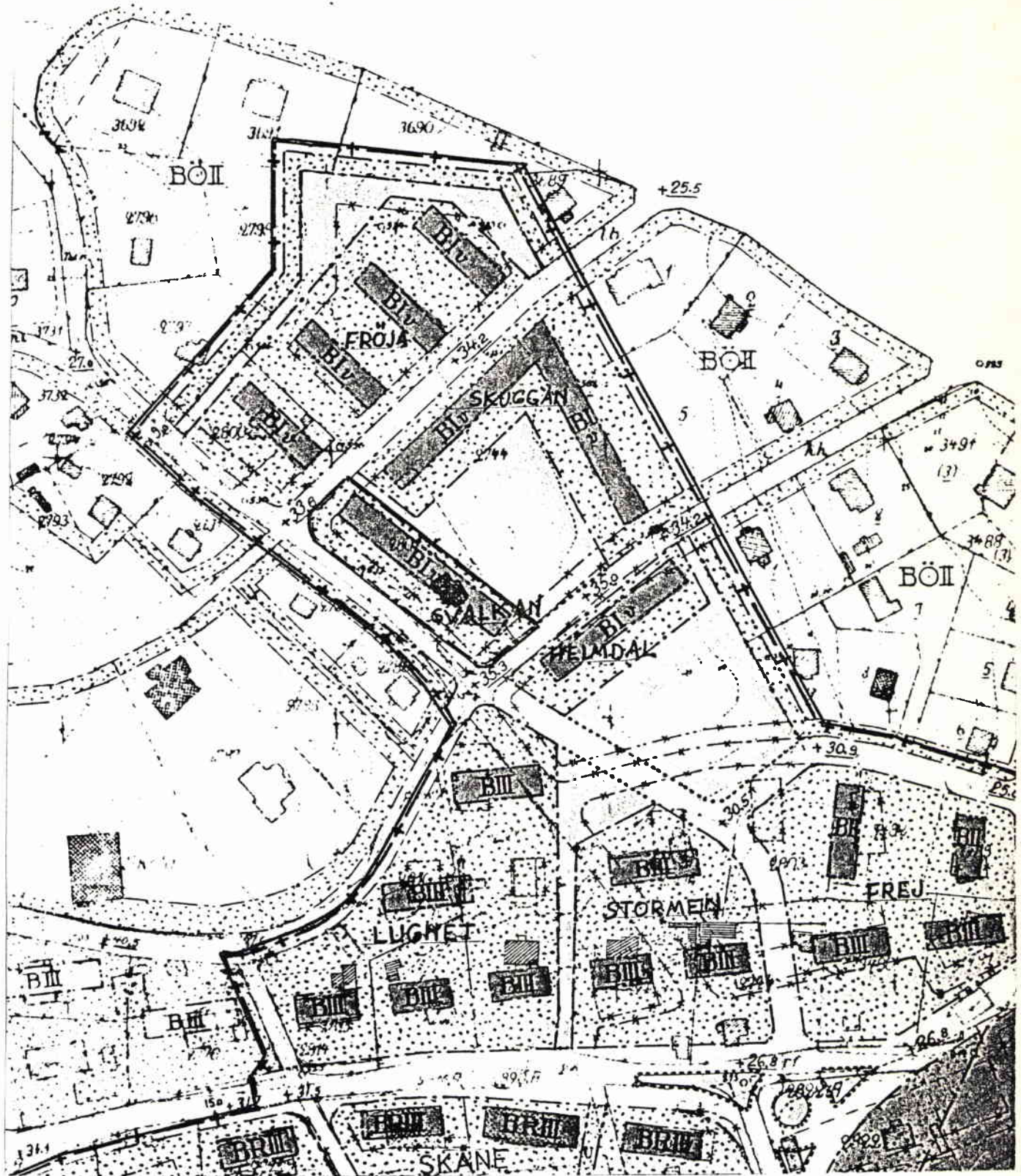

Fig 2. Den stadsplan efter vilken Stureplatån projekterades.

Skala 1:2000

Antagen i stadsfullmäktige 1943-06-21, fastställd K. Maj:t 1945-06-29

1943 fanns Erik och Tore Ahlséns idéer om detta formade, men först tre år senare kom bygget igång. Det var alltså mitt under denna för dem så betydelsefulla period som de arbetade med radhusprojektet Stureplatån. Uppgiften löstes på ett synnerligen förtjänstfullt sätt med ovanliga planlösningar och tilltalande harmoniska exteriörer. Som huvudmedarbetare stod byggnadsingenjör Bernhard Ahlgren.

Den ursprungliga skissen till Stureplatåns radhus så som Ahlsénarna tänkte sig dem återges i fig 3. Hela stadsplaneområdet ingick i den. Numreringen var en ren arbetsprodukt och sammanfaller inte med dagens adressnummer.

Stadsplaneförslaget gick inte bara över den obebyggda skogsplatån utan också över tre stadsägor, nr 2800 - 2802, alla i privat ägo. Två av dem var bebyggda, den tredje obebyggd.

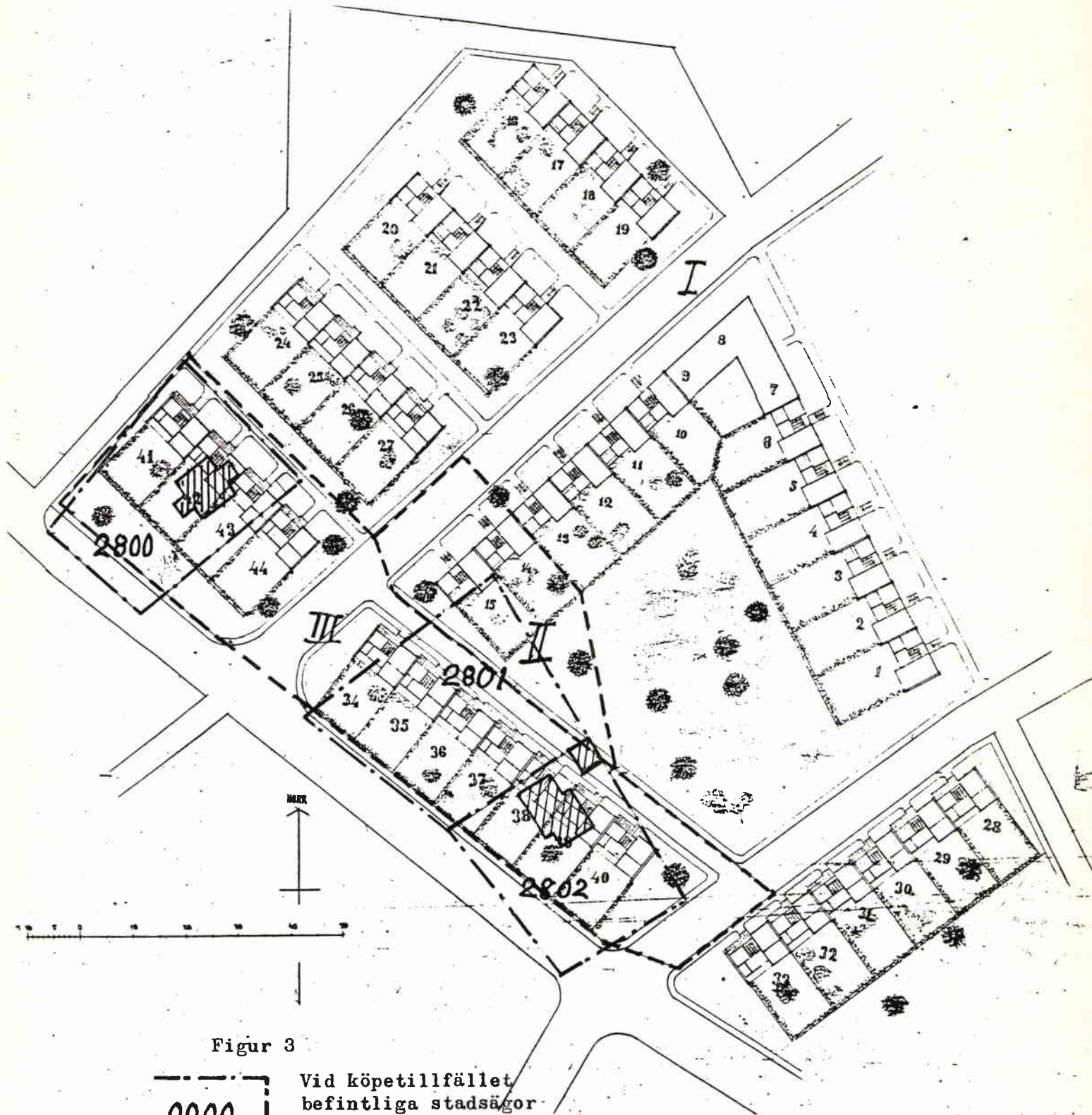
I avtalet med staden köpte Palmér & Wadstrand den del som benämns etapp I, d v s husen nr 1 - 13 och 16 - 32. Staden förband sig att förvärva stadsäga 2801 och Palmér & Wadstrand var skyldiga att köpa etapp II för 8.400 kr så länge arbetet med etapp I pågick.

Då staden uppenbarligen inte hann förvärva marken före slutbesiktningen av etapp I, kom inget köp till stånd. Vårt bolag blev dock i oktober 1948 tillfrågat om vi ville utnyttja optionen på de två tomterna (nr 14 och 15 på fig 3), men svaret blev nej med tillägget att Bolaget förutsatte att kommande byggnader till det yttre skulle komma att överensstämma med våra. Ett år senare meddelar staden att Palmér & Wadstrand inte vill ha tomterna och erbjuder dem för 17.000 kr till Bolaget, som avslår budet då det ansågs för högt. På detta svar uppmanar Tomtbolaget oss att inkomma med anbud. Styrelsen föreslog 15 kr/m² vilket torde betyda ca 8.500 kr, eller hälften av stadens första bud.

I december 1949 meddelar ingenjör Adling att han köpt tomterna och vill ha pris på värmeanslutning från Bolaget. Att de två hus som då kom till avvek så mycket från våra är beklagligt, inte bara därför att de är bredare och inverkar negativt på hus nr 25, utan också därför att fasaderna mot parken blir splittrade.

Om etapp III finns ingenting noterat i våra protokoll. Bebyggelsen 34-37 tillkom på annat sätt, men beträffande nr 41-44 är Bolaget åter inblandat längre fram i samband med vårt garagebygge.

Staden bekostade anläggandet av gatan, d v s (Västra) Norevägen och Torsvägen. Den förstnämnda måste sprängas ner och anslutas till vägstumpen som klättrade upp från Friggavägen. Här fick man den även för en villaväg besvärande lutningen 1:7.

Figur 3

0000

Vid köpetillfället
befintliga stadsägor

Gräns kring etapp II resp III

I, II, III

Etappnummer

STUREPLATÅN

Erik och Tore Ahlséns
skiss 13 nov 1944
till utformning efter då
föreliggande stadsplaneförslag

Med Erik Wadstrand som ansvarig arbetsledare beviljade byggnadsnämnden ett schaktningslov den 12 april 1945. Det fanns mycket berg att spränga. Husen kunde grundläggas direkt på berg eller med plintar till berg. Endast längst i väster vid de tre längornas gavlar förekom viss utfyllnad.

Den 14 maj 1945 inlämnades ansökan om byggnadslov med tillhörande 13 ritningar. Vid byggnadsnämndens sammanträde 31 maj godkändes ritningarna utan erinran, men byggnadslovet bordlades. Orsaken var rent formell; stadsplanen var inte fastställd och då kunde tomtindelningen inte heller ske. Hela proceduren med planarbete, tomtförsäljning och husprojektering hade helt enkelt gått för fort!

Då det vid nyssnämnda sammanträde också anmäldes att "Byggnadsföretaget till en del redan påbörjats", beslöt byggnadsnämnden meddela förbud för fortsatt arbete utöver schaktningslovet samt underrätta stadsfiskalen för eventuell åtgärd.

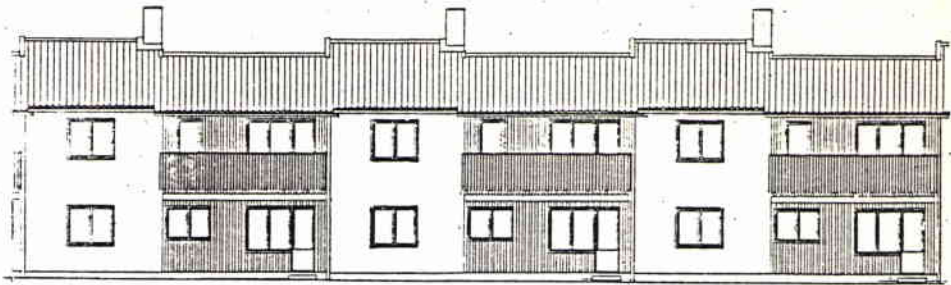
Något åtal hann nog aldrig tas upp, eftersom stadsplanen fastställdes av Kgl Maj:t den 29 juni. Under tiden hade man också begärt dispens från stadsplanens bestämmelse om "en våning jämte inredd vind" och begärt två fulla våningar. En sådan dispens beviljades av Kgl Byggnadsstyrelsen den 13 juni. Ytterligare dispens fick man i det att husen gjordes 8,5 m breda, och för att slippa den spetsiga vinkeln på Centrumhuset infördes en brytning i norra fasaden, vilket dock minskade den bebyggda tomtytan.

Det formella byggnadslovet gavs den 12 juli 1945.

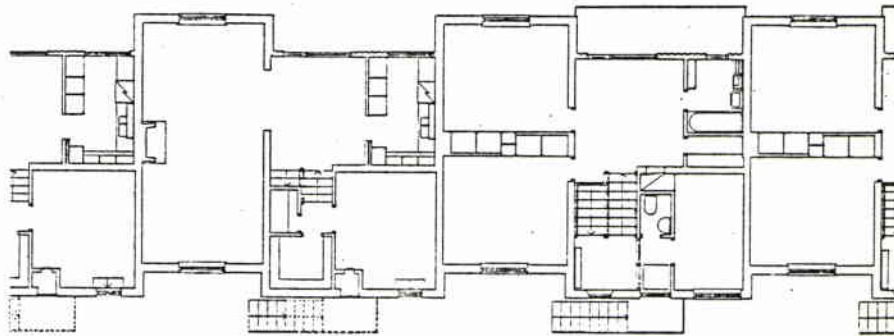
Radhusbygget utfördes "rullande" från öster mot väster. Husen 2 - 12 och 1 - 11 (enligt nuvarande numrering) blev först färdiga, medan arbetet rullade vidare via Centrumhuset o s v. Inflyttningen skedde också allteftersom husen blev beboeliga, med start den 1 november 1945.

Slutbesikten skedde den 31 januari 1946, alltså sex och en halv månad efter erhållet byggnadslov. Det förefaller anmärkningsvärt att man lyckades genomföra bygget på så kort tid med hänsyn till den oerhörda materialbrist som rådde alldeles efter krigsslutet.

Radhusen är uppförda med ytterväggar i lättbetong (25 cm) med puts på båda sidor. Det är en i våra ögon alldeles för dåligt isolerad yttervägg, men det var det då helt dominerande sättet att bygga. Då husens utseende till stor del bygger på de olikfärgade putsfälten och deras inramningar är en utvändigt tilläggsisolering knappast möjlig. Grundmurarna består av betonghålstén, de bärande innerväggarna av tegel eller betonghålstén. Övriga

Gårdsfasad.

Bottenplan. Överplan.

Gatufasad.

mellanväggar är av slaggplattor. Bjälklagen av betong eller lättbetongplattor ger ett stabilt och brandsäkert hus, men de bidrar verksamt till att göra husen mycket lyhörda. All teknisk försörjning sker via den kulvert som löper under alla hus. Lägenhetsytan är ca 120 m² plus ungefär 20 m² källare/förråd.

Centrumhuset innehåller numera fem bostadslägenheter, ett kontor, tvättstuga, bastu, värmecentral samt förråd och garage.

Fastighetsaktiebolaget

Den 11 juli 1945 inlämnades en stiftelseurkund till Länsstyrelsen undertecknad av herrar B. Herrman, A. Holtzberg, H. Brinck, Th. Steborn och G. Wennberg för bildandet av ett fastighetsaktiebolag.

Palmér & Wadstrand annonserade ut radhusen och inbjöd till tecknandet av aktier. Det kom en mängd intressenter, och det var nog snabbheten att lägga kontant betalning på bordet som avgjorde vem som fick husen.

Det utbudna aktiekapitalet omfattade 322.000 kr. Varje aktie var på nominellt 100 kr, och för att förvärva ett av de radhus som var under byggnad krävdes inköp av 115 aktier till en kostnad av 11.500 kr. Hela byggnadsentreprenaden för 28 radhus och det s k Centrumhuset var kalkylerad till 1.258.000 kr.

Till den 24 september hade 2.875 aktier tecknats av 25 personer. Dessa fick kallelse till en konstituerande bolagsstämma: "Härmed kallas Ni till konstituerande bolagsstämma med aktieägarna i det aktiebolag under bildande, som förslagsvis benämnts Fastighetsaktiebolaget Stureplatån, vilken stämma äger rum måndagen den 8 oktober klockan 19.00 å Restaurant Foresta, Heraserud, Lidingö."

Stämman beslöt bilda bolaget och antog ett framlagt förslag till bolagsordning. Man valde också fem ledamöter och två suppleanter i en styrelse fram till första ordinarie bolagsstämma följande vår. Valda blev G. Börjesson, K.H. Brinck, K. Ohlin, C-A. Posse och B. Gustafsson samt B. Fredell och S. Mähl.

Av de 25 personerna på denna konstituerande stämma återfanns 24 i den första aktieägarförteckningen.

Denna första styrelse fick genast bekymmer. Den 26 oktober meddelade Palmér & Wadstrand i brev att de med beklagande måste anmäla att entreprenadsumman måste ökas med 150.000 kr. Firman var nystartad, och förutom herrar Palmér och Wadstrand själva fanns endast en kamrer i ledningen. Denne kamrer hade

blivit intagen på sjukhus en längre tid och de båda andra hade fullt upp att dels leda arbetet dels försöka skaffa fram material i rådande bristtider. De hade därför inte hunnit följa kostnadsutvecklingen så som de bort göra, varför de först nu hade fått det verkliga kostnadsläget klart för sig.

Styrelsen höll sammanträde den 27 oktober och ledde en extra bolagsstämma den 29 oktober om fördyringen. Den första inflyttningen var utsatt till den 1 november, så det var minst sagt bråttom.

Problemet löstes med en överenskommelse efter långvarig diskussioner så att Bolaget skulle ikläda sig ansvaret för merkostnaden på högst 150.000 kr, men att hyresgästerna under det första året inte skulle få högre hyra än vad som fanns angivet i Palmér & Wadstrands promemoria från maj 1945. I god tid före första hyresårets utgång skulle alla aktieägare få kännedom om den nya högre hyran och då avgöra om de ville bo kvar för den eller sälja och flytta.

Köpe- och entreprenadavtalet, upprättat av advokat G. Silfverstolpe, under-tecknades den 12 november 1945 och Bolaget övertog fastigheterna fr o m 1 januari 1946. Den totala kostnaden inkl tomterna var då 1.528.000 kr. Samtliga tecknade aktier skulle vara till fullo betalade den 23 november. Aktieboken har för samtliga namn anteckningen 1 december 1945. I bilaga 1 återfinns samtliga de personer som under åren varit aktieägare i bolaget, tillsammans 85 personer.

Detta är i stora drag Stureplatans förhistoria och tillkomst. Därefter började boendets vardag.

Livet på Stureplatån - sett ur protokollens synvinkel

Protokollen från styrelsens sammanträden ger i koncentrerad form en inblick i de gemensamma problem för aktieägarna som förorsakade bekymmer och utgifter. Den del av boendet som var positivt och som fungerade tillfredsställande märks inte där. "Hälsan tiger still" som bekant.

Vid protokollsgenomgången slås man av att det är vissa problem och frågor som ständigt återkommer. Det är nästan beklämmande att läsa hur svårhanterliga en del frågor förefaller ha varit. Av ekonomiska skäl har man sökt billiga åtgärder, gjort provisorier eller skjutit upp frågan. Så med ens genomförs någon åtgärd till förbluffande kostnader, någon gång t o m i efterhand godkänd av styrelsen. Styrelsen ger uppdrag och begär utredningar vars eventuella resultat oftast aldrig mera omnämns. Små triviala frågor, som ofta kan betyda mycket för trivseln, viftas bort. Bara för att dyka

upp igen efter några år initierade av någon ny person.

Tyvärr får man så här i efterhand en känsla av att styrelsen, eller kanske delar av den, var mest intresserad av att till varje pris hålla hyran så låg som möjligt. Säkert vällovligt, men på bekostnad av senare generationers trivsel och hyror. Hus behöver underhållas från första stund, men någon tanke på att i tid lägga upp ett långsiktigt underhållsprogram synes inte ha fått gehör.

Priset för att bebo ett radhus på ca 120 m² var, bortsett från räntan på insatsen, även sett i den tidens penningvärde mycket lågt. Hyran (bilaga 3) höll sig i nästan 30 år mellan 275 och 500 kr/månad. I nio år i följd under 60-talet låg den stilla på 350 kr. Man höjde under de första tjugo åren med 5 eller 15 kr/månad. Just när husen nått tjugoårsåldern, d v s då en första genomgång borde ha varit självklar, sänktes hyran med 50 kr/månad. Resultatet blev att när reparationerna oundvikligen måste komma igång, sammanföll dessa med energikrisens enorma oljeprishöjningar. Då kom påslagen med 100-150 kr/månad, ja t o m 500 kr. Det sved i skinnet på dem som då fick ta på sig bördan. De hade ju också köpt husen för avsevärda belopp.

Ovanstående lilla sammandrag är inte roligt att redovisa så här vid ett jubileum, men det är tyvärr verkligheten. Förhoppningsvis kan det leda till klokare beslut under kommande år.

Värme och varmvatten

Uppvärmningen och varmvattnet är den i särklass segaste frågan. På något sätt finns den med i nästan alla de 287 protokollen! De yttre omständigheterna med ransonering av kol och ved under flera av Bolagets första år, liksom oljekrisen på senare år har givetvis satt djupa spår, men därutöver har tekniken vållat problem och kostnader. Så man måste spara, undvika utgifter och skjuta upp icke oundgängligen nödvändiga åtgärder. Det är inte utan att man nu gör den reflexionen att hela värmesystemet kanske från början inte har varit rätt beräknat och uppbyggt. Värmecentralen hade tre pannor, alla från början avsedda för fossilt bränsle. Koks och ved fick man på licens. Varmvatten tillhandahölls endast vissa tider, t ex två dagar i veckan, på sommaren bara en. Så kom oljan och då ändrades en panna för en kostnad av 11.500 kr till detta bränsle. Tack vare oljan kunde varmvatten tillhandahållas hela säsongen ända till det statliga varmvattenförbudet hösten 1947. Besparingarna blev 9.000 kr på ett år tack vare oljan.

I slutet av 40-talet blev det för varmt i husen - då upptäckte man otäta shuntventiler och fel i automatiken. Därefter blev oljan dyrare och kolet

ställde sig åter billigare, varför man köpte en stoker för 4.000 kr till panna 2 och hade den tredje i reserv. Så småningom köptes ännu en stoker. I mitten av 50-talet byttes det första oljeaggregatet ut mot ett för olja 3 som var billigare. Härmed startade ett 15-årigt klagomål om sot på fönster, växter, trädgårdsmöbler m m. Vid ett tillfälle klagar man inom styrelsen på att varmvattentemperaturen är för låg och får då veta att man vill spara samt att "regulatorn fungerade inte alltid".

Varje år meddelar protokoll att "injustering och kontroll av värmeanläggningen" skall ske eller har skett. Man installerar 1956 ett nytt aggregat för olja 2 att användas sommartid för varmvatten men fortsätter med olja 3 på de andra två. Därmed upphörde all eldning med fossila bränslen.

Skorstensfejarmästaren har en sommar besiktigat panncentralen och uttalat att den var i tillfredsställande skick, berättar protokollet. Det förefaller då litet förvånande att man en kort tid därefter installerar en ny panna och ett nytt oljeaggregat för 15.000 + 5.000 kr efter snabbbehandling i styrelsen.

Mot slutet av 60-talet konstaterar styrelsen att "det finns anledning förmoda att värmeförseln inte är lika till alla radhus". Klagomålen på värmen har då förekommit i ca 20 år, särskilt från dem som bodde längst bort från centralen. Mitt under eldningssäsongen 70-71 måste den äldre oljetanken snabbtömmas på grund av svåra rostskador. Då förbud väntades mot svavelrik olja, gick man över till tunnolja, vilket omedelbart innebar slut på sotklagomålen.

Med det 25-åriga uppvärmningsproblemet ständigt aktuellt är det inte förvånande att styrelsen vid en extra bolagsstämma försommaren 1974 föreslog de åtta närvarande personerna övergång till fjärrvärme. Energiverket lockade med stordriftens fördelar på priset och betalade också för icke avskriven del i pannanläggningen.

Energiverket kan givetvis inte lastas för den enorma oljeprishöjningen, men kunderna har inte märkt något av det stora statliga bidrag som gav Lidingö ett stort värmepumpverk - fjärrvärmen är fortfarande stockholmstraktens dyraste.

När värmekostnaderna 1983 nådde drygt 10.000 kr/hus insåg man att något radikalt måste göras, i första hand åt det värmesäll som radhusen faktiskt är.

40-årsperioden avslutades därför med en mycket stor energisparinsatsning: tilläggsisolering av vindsbjälklag, tätning av alla fönster, omisolering av alla värmerör i kulvertarna, utbyte till termostatventiler på alla radiatorer, montage av strypventiler i husen och balansering av vattenflödet.

I anslutning till dessa rader om uppvärmningen kan nämnas att Bolaget fram t o m 1974 hade en deltidanställd fastighetsskötare med bostad i Centrumhuset. Särskilt i början var det säkert ganska arbetsamt med kollämpning och all ved som skulle slängas ner i källaren. Den förste fastighetsskötaren, herr Lindström, blev kortvarig. Från sommaren 1949 och till hösten 1955 upprätthölls sysslan av Teodor Jonsson och därefter av herr Eleryd. Denne avlöstes emellertid redan 1 mars 1956 av Thorwald Granath. Efter 1 januari 1975, då Bolaget gick över till fjärrvärme, behövdes ingen fastighetsskötare, varför han sades upp. Granath bor kvar som hyresgäst men utför viss tillsyn av värmecentralen enligt överenskommelse.

Kompletterande byggande

Radhusen ansågs ha en rationell och trivsamt planlösning. Men för en del familjer blev det nog rätt trångt. Därför har det förekommit förslag till ändringar och tillbyggnader från aktieägarnas sida. En del har bifallits, vissa kanske inte med någon entusiasm, andra har avslagits.

Redan våren 1952 fick Gösta Wennberg i hus 8 tillstånd att flytta övre hallens vägg 70 cm ut på balkongen för att få ett extra rum. Styrelsen underströk att sådana synliga ändringar måste bedömas från fall till fall så att den långa där ändringen sker inte ger ett oenhetligt utseende.

Lägenheten i Centrumhusets övervåning fick i maj 1956 en altan ut mot parken på taket till fastighetsskötarens tjänstebostad.

Familjerna Brandt och Wieslander i husen 20 resp 28 ville bygga ut ett kök på ca 25 m² utanför västra gavlarna samt vidga sina matrum på gamla kökets plats. Styrelsen beviljade detta våren 1956 och bygget utfördes under sommaren. Avtal träffades om den högre värmeersättningen som dessa hus får betala.

Ett förslag till skärmtak över entrétrapporna avstyrktes av Byggnadsnämnden våren 1958.

Gösta Edman i nr 26 kom vintern 1961 med ett förslag till ökning av sin boendeyta. Han ville bygga ut såväl matrum som kök i liv med ytterväggen samt dessutom flytta ut väggen på balkongen längs hela hallen. Kvar av balkongen skulle bara bli delen framför badrummet. Detta förslag avslogs av Byggnadsnämnden i februari 1961 som bl a anförde: "Förslaget medför en förändring till det sämre av exteriören såväl för radhusenheten i och för sig som i sammanhang med miljön i övrigt. Tillbyggnader av detta slag skulle om de upprepas även innebära att hela området karaktär förändras." Även ett modifierat förslag med bara halva balkongbredden utbyggd samt "hack" i fasaden avslogs.

Ytterligare utbyggnader på balkongen förekom. Nr 24 ansågs ha fått ett så vagt besked att man vid ordinarie bolagsstämman 1978 beslöt kalla till en extra bo-

lagsstämma i juni. Där gavs tillstånd för att bygga ut badrummet, men med balkongräcket kvar i hela sin längd. Hus nr 11 begärde och fick ett liknande tillstånd 1980 för en badrumsutbyggnad till halva balkongbredden och med bibehållen dörr.

Det största byggföretaget för Stureplatån var dock garageanläggningen. I protokollen omnämns den för första gången i juli 1954, då Lalander tog upp frågan om ett nybygge för garage. Vid nästa sammanträde föreslog Kallstenius, att Bolaget skulle ordna garagefrågan för samtliga aktieägare och göra en förfrågan hos staden om att få ett närbeläget lämpligt markområde.

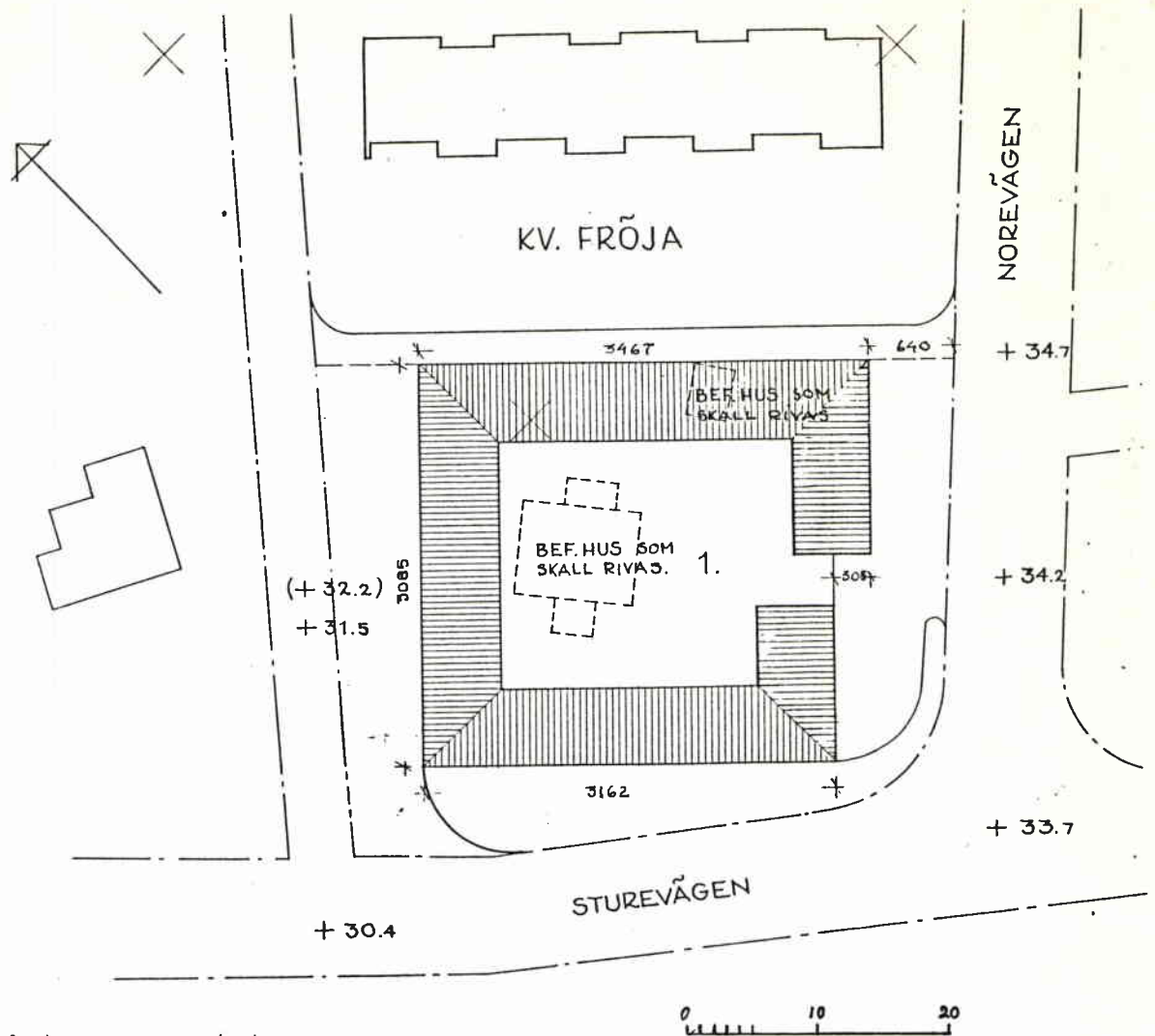
Våren därpå konstateras att staden vore villig göra stadsplaneändringar för den outnyttjade parkkilen inne i kvarteret Fröja nordväst om radhusen. Här hade Hugo Brinck skisserat en anläggning för 11 bilar till en kostnad av ca 40.000 kr. Större garage fanns det inte plats för. Vid ordinarie bolagsstämman 1955 uttalades att garage skulle byggas för samtliga radhus, varför arbetet på olika lösningar skulle fortsätta.

Då man under hand erfor att stadsägan 2800 (jfr fig 3) skulle säljas, kontaktades staden som snabbt förklarade sig villig att ändra stadsplanen från 1945 så att en garageanläggning kunde byggas där. Våren 1958 förvärvades tomten och till bolagsstämman 1958 förelåg två förslag, ett med enbart garage om 40 platser och ett med en kombination av garage och radhus för uthyrning. Det första alternativet beslöt man skulle komma till utförande, och arkitekterna Ahlsén utsågs att rita huset.

Den nya stadsplanen för garaget behandlades under våren 1959 och anbud togs in på bygget. På en extra bolagsstämma vintern 1960, där 27 aktieägare deltog, togs beslut om att utföra garagen. Den ytterligare mark som behövdes, köptes från staden, och tomten nr 3 i kvarteret Fröja kunde bildas. Tomtkostnaden uppgick sammanlagt till ca 55.000 kr.

Byggnadsarbetet påbörjades hösten 1960 med civilingenjör Sten Berger som entreprenör, och inflyttningen kunde ske våren 1961. Alla garageplatserna var uthyrda redan innan bygget hade kommit igång och det fanns redan en kölista.

Det kan noteras att Caltex Oil redan innan bygget påbörjats erbjöd sig att hyra hela anläggningen och att montera bensinpumpar och smörjbrygga där. Styrelsen avslog erbjudandet - det var bra garage för våra bilar som vi ville ha, inte en kommersiell bilvårdsanläggning.

Andra gemensamheter

Ahlsénarnas idéer om stadsdelscentra kom också fram i projekt Stureplatån i form av vårt Centrumhus. Där skulle områdets gemensamma funktioner samlas. Hit förlades värmecentralen, tvättstuga, bastu samt ett även för den tiden ganska blygsamt garage. En tjänstebostad för fastighetsskötaren och tre bostadslägenheter för uthyrning fick också plats.

Tidens lösen var service. Därför byggdes en butikslokal med avsikt att där kunna etablera en mjölkbutik - den tidens näröppet.

Problemet med hemhjälp var i en brytningstid. Ett hembiträde i varje större familj var på avskrivning både av ekonomiska och sociala skäl. Idén här på Stureplatån var att bygga fem uthyrningsrum, vilka skulle hyras ut till hemhjälp mot villkor att de skulle arbeta i flera olika familjer på Stureplatån efter ett cirkulationsschema. Tanken var god, men protokollen vittnar om att detta system snart nog inte fungerade. Tiden hade sprungit förbi idén.

Styrelsen sände i januari 1946 ut ett cirkulär. "De gemensamma hembiträdena äro i antågande. Det första väntas flytta in den 20 jan., varefter ytterligare två väntas anlända vid månadsskiftet." Redan i september samma år beslöt styrelsen att "hemhjälpen fröken Larsson skulle uppsägas, enär hon icke i till-

fredsställande omfattning kunnat utföra det arbete i aktieägarnas hem som vore förbundet med hennes förhyrande av bostaden".

Aktieägarna uppmanades att avtala hel- eller halvdagshjälp för helt år. Lönen rekommenderades till 12:50 kr/hel dag.

Tydligen utnyttjades dessa hemhjälpär väl, ja hårt. Några flyttade sin väg därför att de tyckte sig vara för hårt utnyttjade. De ville också ha förbättringar i sina rum - tvättfat och kylskåp.

Protokollen berättar om att fröken Bakken flyttat ut och att Bolaget fick ersätta en glasruta och glasskål i kylskåpet. Fru Arnold kommer, fröken Kopperberg flyttar

Framåt 1952 fick hemhjälpärna söka arbete även utanför Stureplatån för att få tillräckligt med arbete. Man ifrågasatte inom styrelsen om Bolaget skulle fortsätta med dessa hemhjälpär. Så småningom hyrdes rummen ut i allmänna marknaden, men i början av 1970-talet blev det svårt att få hyresgäster till de små och rätt slitna rummen. Därför slogs de samman till en ordentlig lägenhet genom en ombyggnad vintern 1974.

Butikslokalen blev också ett problem. Man frågade vid olika tillfällen Hälsovårdsnämnden om den fick användas som mjölkbutik (31/1-46) eller som bostad (20/6-49), men några svar finns inte noterade. Bättre idé var att använda den till barntädgård som lekskolor kallades på den tiden. Man erbjöd den också som kontor till Lidingö Sjukassa. Den utnyttjades också som samlingslokal för aktieägarna. Som exempel på detta kan nämnas ett meddelande från styrelsen. "Till Hyresgästerna i Fastighetsaktiebolaget Stureplatån. Härmed kallas till sammanträde i barntädgårdenslokalen lördagen den 30 mars kl 16.00. Herrarna torde benäget medtaga fruar och två st stolar. Ärenden:"

Barntädgårdensverksamheten fick en inte föraktlig omfattning. Den började hösten 1946 och leddes av fru Janse som fick ett arvode om 150 kr/månaden. Föräldrar betalade 11:50 per barn och månad. Året efter utökades verksamheten till det dubbla då även utomstående barn fick delta för 55 kr/månad. Här finns i protokollet en numera kryptisk notering: "Kallstenius väckte förslag att farbror Olle skulle inordnas i barntädgårdensverksamheten." Vem var farbror Olle? Behövde fru Janse hjälp hålla ordning? Eller var farbror Olle den unge man som det berättas tjänstgjorde en tid för att skaffa sig praktik? Han experimenterade till en del föräldrars förskräckelse med den nya fria uppfostran!

Fru Bruno övertog ansvaret för barntädgården. Vintern 1947-48 hade hon 30 à 32 barn per dag. Man fick de första åren ett litet statsbidrag, men lokalen var så liten att den inte kunde godkännas efter statliga normer. Från hösten 1949 tog fruarna Edman och Asplund hand om barntädgården. Man hade då fått "konkurrens" genom att staden öppnat en lekskola på Torsviksplatån, men Sture-

platåns barnträdgård existerade ända till 1953.

Tvättstugan kostade då och då en slant i underhåll och nyanskaffning. Bolaget återfick dock 14.000 kr från Palmér & Wadstrand för icke levererade torkskåp och centrifug m m. Det kostade de första åren 3 kr/halvdag att använda tvättstugan, ett belopp som man fick betala till fastighetsskötaren då nyckeln hämtades.

Plötsligt 1950 diskuteras i styrelsen att "anställa en tvätterska på heltid". Av vilken anledning och hur en sådan skulle fungera finns inget antecknat om. Frågan återkommer aldrig mera i protokollen.

Vid ett tillfälle köps en ny mangel, men den utdöms av experterna som "oduglig". Ytterligare en ny mangel köps för 700 kr, medan den "odugliga" säljs för 600 kr, något som styrelsen noterar med stor tacksamhet!

En Vascator tvättmaskin som köptes 1950 för 2.050 kr förstördes tio år senare genom torrkokning och fick ersättas med en ny för 2.500 kr.

Tomternas planering m m blev inte utförd av Palmér & Wadstrand så som ursprungligen var tänkt. Bolaget återfick en summa för ej utförda arbeten. I stället engagerades trädgårdsexperten Charles Blomkvist för tomtplanering och uppsättning av stängsel m m för 32.000 kr. Svårigheter uppstod tyvärr att få arbetena utförda med kvalité. Det tillsattes därför hösten 1947 en kommitté för besiktning särskilt av jordbeskaffenheten och staketens utförande. Genom Charles Blomkvist fick ett antal elever vid Bergianska Trädgården till övningsuppgift att planera våra trädgårdar. Några av skisserna finns kvar, och faktiskt ligger gångplattorna ännu idag kvar enligt skissen.

Det skulle föra för långt att berätta allt "från protokollens värld", men några korta notiser som ger en inblick i Bolagets agerande till aktieägarnas bästa får avsluta denna del. Här är också inflätat vad som berättats mig och vissa egna minnen.

Man ville tidigt hjälpa alla nyinflyttade att få kontakt och bekanta sig med varandra. Kallelsen till ordinarie bolagsstämman 7 juni 1946 på Carla har en kort text om det formella, men en längre om trivseln som inte bör undanhållas eftervärlden. "... Efter bolagsstämman anordnas kl 21.00 för aktieägarna med damer supé med dans, varvid tillfälle erbjödes att närmare lära känna sina grannar. Supén omfattar sandwiches, varmrätt och dessert samt kaffe och pilsner och kostar 13 kr inkl drickspengar. Erforderligt fluidum av starkare sort torde benäget i lämpliga kvantiteter och kvaliteter medföras enligt senare lämnade direktiv. Styrelsen förutsätter, att damerna genom fullödig närvaro ville medverka till en god stämning vid denna vår första officiella sammankomst. Klädsel kavaj."

Kriget var ännu i friskt minne då man i maj 1951 i styrelsen diskuterade central upphandling för alla husen av mörkläggningsskivor till fönstren.

Radhusen hade från början en för sådana hus ovanlig bekvämlighet - soputkast från källaren till ett soprum med tunna. Kärlden var emellertid tunga att hantera och gav lätt dålig lukt, varför man i september 1971 gick över till papperssäckar i ställ. Utkastluckan kom då att sitta för lågt, och i alla de hus där den inte flyttades upp förlorade man denna finesse.

Parken i kvarteret Skuggan utsattes tydligen för alltför hårda påfrestningar av barnens framfart. Staden framförde klagomål och påminde om bollspelsförbudet. Styrelsen uppmanade föräldrarna att se efter sina barn bättre men vände sig också till staden och bad om en bollplan för att samla "slitaget" på en plats. Man önskade också en klätterställning intill gungorna.

På tal om barn. För oss senare hitflyttade berättas om att "här hade vi 70 barn på en gång". Kan det verkligen ha varit så? Ja, varför inte. Låt oss anta att hälften av familjerna hade tre och den andra hälften två barn: $14 \times 3 + 14 \times 2 = 70$. Nu hade väl några familjer bara ett barn, men kanske var det flera som hade tre. Och så här efteråt så blir t ex 63 st så lätt 70 när man berättar! Vi hade fastighetsskötare också och där fanns också gott om förhoppningsfulla. Och i hyreslägenheterna fanns barn. Det berättas att en i parken arbetande dalkulla vid ett tillfälle sade att hon trodde att dessa likadana hus var särskilda barnrikehus!

Bland så många ungar förekom det väl vissa problem. Klagomål över cykelåkning på gräsmattorna och senare mopedkörning runt huslängorna hörde till. Värre var att styrelsen 1952 var tvungen att i cirkulär vädja till föräldrarna om bättre kontroll över barnens "olaga vapeninnehav" i form av pilbågar, spikförsedda käppar, knivar m m.

I december 1963 redogjorde Bengt Gustafsson i styrelsen för den just då presenterade Generalplanen för Lidingö. Han ansåg att Stureplatån inte inom överskådlig framtid var i farozonen. Överskådlig framtid tycks vara ungefär 20 år! Våra synpunkter senhösten 1981 att planen för kvarteret Tor innehöll ett hus för mycket utmed Torsvägen hade ingen verkan; nu står där tre hus inklämda.

Karl-Erik Nylander i nr 19 fyllde 100 år i september 1979, vilket föranledde styrelsen att uppvakta. Till bemärkelsedagen hade han själv klippt gräsmattan fint och ansat sina rosor samt, givetvis, fyllt på vattnet i fågelbadet som han alltid gjorde dagligen.

På senhösten 1979 gjorde kommunen en snabbkontroll av eventuell radonhalt och konstaterade att någon radon inte fanns hos Stureplatåhusen.

Under 1980 vidtogs en del oundgängligen nödvändiga åtgärder för att minska värmekostnaderna. För finansieringen beslås på extra bolagsstämma att genomföra dels en nyemission dels en fondemission, båda på 10.000 kr.

Vårvintern 1983 genomfördes en gallring av Stureplatåns symboler - 19 tallar fälldes. En nödvändig åtgärd eftersom små tallar blir stora på 37 år-

oo0oo

Aktieägare 1945-1985

1	1/12 45	Steborn, Thure	läroverksadj
	nov 79	Leine, Bengt	civilingenjör
2	1/12 45	Brinck, Hugo	ingenjör
	höst. 58	Nagler, Gerhard	disponent
	1/9 64	Brolén, Per	ingenjör
3	1/12 45	Holtzberg, Arne	civilingenjör
	1/7 57	Wigardt, Otto	direktör
	1/7 67	Klaesson, Maja	fru
	sept 75	Johansson, Tage	herr
4	1/12 45	Winqvist, G	tekn lic
	dec 76	Winqvist, Torbjörn	civilingenjör
	19/8 83	Stjernberg, Rune	ingenjör
5	1/12 45	Friedmann, S (lägenheten förhyrdes av T. Bonnevie)	grosshandlare
	19/10 47	Bonnevie, T	disponent
	9/5 50	Bäärnhjelm, A	herr
	1/6 57	Pårup, Åke	ingenjör
	1/2 69	Roteman, Fredric	disponent
	2/9 81	Ahlmark, Olle	jur kand
6	1/12 45	Heurlin, Elsa	fru
	9/10 48	Nordenskjöld, Sven	överstelöjtnant
	29/12 81	Nordenskjöld, Birgitta	fru
7	1/12 45	Schöldström, Ragnar	civilingenjör
	23/6 82	Schöldström, Lars	arkitekt
8	1/12 45	Wennberg, G	ingenjör
	28/2 58	Nordblad, Ulf	organisationschef
	1/9 66	Thornqvist, Torgil	civilingenjör
	1/7 82	Linders, Gun och Erik	
9	1/12 45	Börjesson, Gösta	kamrer
	1950	Börjesson, Viran	fru
	juni 82	Sandegård, Svante	radiotekniker
10	1/12 45	Gustafsson, Bengt	civilingenjör
	1/11 81	Andersson, Margit	fru
11	1/12 45	Engdahl, Samuel	tandläkare
	1/12 58	Welandar, Ulla	fru

12	1/12	45	Herrman, B A	ingenjör
	1/4	51	Lalander, Sven	driftdirektör
	1/3	68	Mannerfelt, Claes	ingenjör
	15/3	79	Bondesson, Björn	fotograf
	30/8	84	Sommerfeld, Inga	fru
14	1/12	45	Källroth, Gunnar	direktör
	15/2	86	Nordblad, Ulf	direktör
16	1/12	45	Wennerström, Lars	direktör
	5/4	48	Gyllenhoff, Anna	fru
18	1/12	45	Fredell, Bertil	kapten
	19/10	47	Ericsson, C E	kapten
	1/12	48	Asplund, Jan	docent
	1/4	70	Löwengart, Fred	civilekonom
19	1/12	45	Posse, C A	kamrer
	dec	49	Pehrson, S	fru
	15/6	58	Nylander, K-E	överingenjör
	12/8	80	Rosenblad, Magnus	gymnastikdir
20	1/12	45	Heyman, Ture	
	19/10	47	Brandt, L O	direktör
	12/1	48	Brandt, Maud	fru
21	1/12	45	Bruno, C A	disponent
	2/9	81	Helleblad, Eva	sekreterare
22	1/12	45	Runngren, G	kapten
23	1/12	45	Svensson, Sven Erik	civilingenjör
	1/4	65	Holmström, Bo Erik	redaktör
	1/11	65	Ortmark, Åke	redaktör
	1/4	71	Brodin, Jan	pol mag
	1/7	77	Janse, Bengt	överstelöjtnant
	1/6	83	Paulson, Curt	civilekonom
24	1/12	45	Måhl, Sten	byggnadsingenjör
	9/2	48	Måhl, Sven	konsulent
	8/5	50	Torell, Sten	direktör
	1/7	72	Johansson, Majvor	fru
25	1/12	45	Kallstenius, Torsten	tekn dr
26	1/12	45	Rithander, Bertil	ingenjör
	10/5	48	Edman, Gösta	direktör
	1/4	64	Gyllensvärd, C Th	kanslichef

28	1/12 45	Hesser, Sten	civilingenjör
	1/1 51	Wieslander, Henning	tandläkare
30/4	80	Thorild, Birgitta	fru
	1/3 83	Stånge, Kristina	bitr överläkare
30	1/12 45	Lindström, Gunilla	fru
19/10	47	Horn af Åminne, Mauritz	greve
	1/12 52	Schnell, Agneta	fru
	1/6 54	Sandegård, Gunnel	fru
32	1/12 45	Törnqvist, G (dödsbo)	försäljningschef
34	1/12 45	Heyman, Jan	direktör
	1/10 48	Bille, Nell	fru
	nov 79	Folkebo, Ulla	fru
36	1/12 45	Ohlin, Kjell	notarie
	8/5 50	Ohlin, Bidy	fru

Ordförandesysslan har beklätts av:

Mandattiden omfattar från bolagsstämman i april/maj till nästa års bolagsstämma.

1946	Börjesson	1966	Wigardt
47	Börjesson	67	Nordenskjöld
48	Svensson, S-E	68	Runngren
49	Svensson, S-E	69	Gyllensvärd, C-Th
50	Svensson, S-E	70	Kallstenius
51	Edman	71	Thornqvist
52	Torell	72	Gustafsson
53	Torell	73	Gustafsson
54	Asplund	74	Schöldström, R
55	Asplund	75	Sandegård, Gunnel
56	Brandt	76	?
57	Brandt	77	Schöldström, R
58	Brandt	78	Löwengart
59	Brandt	79	Kallstenius
60	Lalander	80	Welander
61	Winqvist, G	81	Brandt
62	Winqvist, G	82	Brandt
63	Pårup	83	Brandt
64	Pårup	84	Brandt t o m nov Welander fr o m nov
65	Gustafsson	85	Welander

Hyran (i den mån det gått att utläsa) har varit per månad.

1946	180 + bränsletillägg	1966	425
47	275 inkl bränsletillägg	67	425
48	285 " "	68	<u>375</u>
49	<u>265</u>	69	375
50	265	70	375
51	295	71	375
52	305	72	375
53	305	73	425
54	305	74	475
55	310	75	525
56	335	76	625
57	350	77	725
58	350	78	900
59	350	79	1000
60	350	80	1075
61	350	81	1200
62	350	82	1450
63	350	83	1450
64	350	84	1950
65	350	85	2300

Anm. Angiven hyra avser tiden t o m 30 juni resp år. Ändring skedde i regel per 1 juli.

Understruken siffra markerar hyressäkning